

غلامرضا آذری خاکستر
پژوهشگر تاریخ معاصر

تلخی و شیرینی‌هایی از سر آغاز مشارکت زنان مشهدی

شمال خراسان و جنوب آن به واسطه مشکلات معیشتی و خشک‌سالی‌ها تا اندازه‌ای رواج داشته است. بازتاب چنین مسائلی موجب می‌شود از اواخر حکومت قاجار، زنان و دختران مشهد گام‌هایی اساسی در حوزه دانش از طریق راه‌اندازی مدارس نوین و کسب تحصیل بردارند.

در مشهد نیز پس از تأسیس مدارس نوین دخترانه و به کارگیری معلم‌های زن، شاهد توسعه مشارکت‌های مدنی هستیم به طوری که نخستین مشارکت مدنی زنان شهر مشهد در سه بعد بررسی می‌شود: ۱. راه‌اندازی انجمن‌های نطق و مناظره در دبیرستان‌های دخترانه. ۲. مشارکت در فعالیت‌های انسان دوستانه با ایجاد مؤسسات خیریه. ۳. ورود به مباحث دینی از طریق ایجاد

تشکل‌های مذهبی زنان.

هرچند سرآغاز فعالیت‌ها و مشارکت‌های مدنی زنان چندین مورد توجه نبوده

است و حتی روایت‌های پراکنده

و مبهمی در منابع به طور

پراکنده ثبت شده‌اند،

از دهه پایانی دوره

قاجار، در مسائلی

چون روزنامه‌نگاری

و مشاغل اجتماعی

شاهد فعالیت‌های

زنان هستیم.

تحلیل و بررسی

هر یک از وقایع

صد سال اخیر

می‌تواند گام

مهمی در پژوهش

و برگ‌های از

تاریخ زنان خراسان

محسوب شود.

مرور تحولات سیاسی اجتماعی خراسان از انقلاب مشروطه تا سقوط قاجاریه و بررسی اسناد و مدارک تاریخی در زمینه مشارکت‌های مدنی زنان مشهد در دو محور اصلی مورد بحث است. نخست انقلاب مشروطه و سهم اندک زنان در آن ایام و نادیده گرفته شدن حقوق سیاسی آن‌ها. دوم، پیشرفت علوم و فنون و مشارکت زنان در

این حوزه.

مطالعه اسناد تاریخی و تحلیل وقایع حکایت از آن دارد تا قبل از انقلاب مشروطه، مهم‌ترین فعالیت زنان خراسان در مقوله وقف و فعالیت‌های نیکوکارانه مطرح بوده است زیرا به واسطه موقعیت مذهبی مشهد تعداد اندکی از بانوان بخشی از دارایی خود را وقف حرم مطهر و مصارف موقوفاتی کرده‌اند.

آن گونه که روایت‌های تاریخی بیان می‌کنند: در شهر مشهد زنان در برابر وقایع قبل از مشروطیت بی تفاوت نبودند زیرا مرور وقایع و رویدادهای این شهر حاکی از آن است که در سال ۱۳۲۱ قمری آنان در اجتماعات و اعتراضات مشارکت دارند زیرا آرزای‌ها و آشوب‌های مشهد قبل از مشروطیت بر اثر گرانی و قحطی نان و سخت‌گیری محکمران، مردم را به ستوه آورد و زنان به خیابان ریختند. مردها نیز به تبعیت آن‌ها دکان‌ها را غارت کردند.

بارزترین مشارکت مدنی زنان ایرانی پس از انقلاب مشروطه نمود پیدا کرده است. پس از پیروزی انقلاب مشروطه، با حق رأی و فعالیت سیاسی زنان مخالفت شد و تعدادی از آن‌ها با ایجاد انجمن‌ها و انتشار نشریات وابسته شروع به فعالیت کردند. جالب است تا آن زمان، نگاه به بانوان با عناوین «ضعیفه» و «بازتاب آن در مطبوعات دوره قاجار نشان می‌دهد، حتی در بین روشن‌فکران دوره قاجار نیز به زنان نگاه حاشیه‌ای شده است. پس از اینکه فعالیت‌های اجتماعی زنان مورد توجه قرار گرفت، به مرور زمان، اصطلاحات و واژه‌های به کار رفته در مطبوعات با عناوین محترمانه‌ای نمود می‌یابد.

مرور اخبار و وقایع منتشر شده در مطبوعات خراسان متقارن با اواخر دوره قاجار بیانگر این است که بیشترین آسیب‌های اجتماعی اعم از قتل و جنایت در حوزه زنان گزارش و ثبت شده است. یا انعکاس اخبار فروش دختران در

شهربانو

۲۳ شهریور ۱۴۰۰
شماره ۳۶۲۸

(۸)

ضمیمه روزنامه شهرآرا

صاحب امتیاز:

شهرداری مشهد

مدیرعامل:

سیدمیتهم موسوی مهر

سرمدپیر:

ارژنگ حاتم

مسئول ضمیمه:

حمیده وحیدی

صفحه آرایی و گرافیک:

ملک جمعی

شهرزاد

شبیم کرمی

روزنامه نگار

زن بودن فراتر از جنسیت

عظیمی است که هر جامعه هوشمند می‌تواند از این استعداد ارجمند در مسیر رشد و شکوفایی خود بهره ببرد.

هر زنی در طول زندگی، به تجربه مادری که برخاسته از ذات و فطرت زنانگی اوست تمایل دارد. چنانچه تلقی فرهنگ عمومی از زنان در زندگی صرفاً به عنوان یک سایه باشد و از احترام به سایر توانایی‌های آنان غافل شود، تمایلات بانوان یک سویه می‌شود و ناخودآگاه با هدف ابراز وجود و اثبات خود، دست به خودتخریبی و کتمان توانایی‌های فطری می‌زنند که می‌تواند برای آینده جمعیتی هر کشور به موضوعی بسیار آسیب‌زا تبدیل شود.

بر اساس کلیشه‌های جنسیتی موجود، زنان موجوداتی لطیف، با عواطف شدیدتر، پذیرنده، مراقب و ضعیف‌تر به لحاظ جسمی شناخته می‌شوند اما به نظر می‌رسد این روزها که زنان علاوه بر خانه‌داری و فرزندپروری در جامعه نیز نقش‌های مهمی ایفا می‌کنند، این تصورات تا اندازه‌ای تعدیل شده است. لازمه مادر بودن که یکی از نقش‌های اصلی زنان است، داشتن ویژگی‌های شخصیتی خاصی مانند مهر و محبت، توانایی مراقبت و توجه نسبت به دیگران، اهمیت دادن به سایرین، صبر و تحمل درباره نظرات غیر و توانایی واکنش تند و بهنگام در برابر مشکلات زندگی است که هیچ‌یک منافاتی با ایفای نقش اجتماعی آنان ندارد بلکه ظرفیتی دوجنسان برای موفقیت در نقش‌های خارج از منزل برای زنان ایجاد می‌کند. از سوی دیگر، بیان مکرر این موضوع که زنان فعال اجتماعی از امور خانه و فرزند غافل می‌مانند یا نشان دادن زنان خانه‌دار به عنوان افرادی که به سبب شاغل نبودن در بیرون، در انجام وظایف زنانه خویش موفق‌ترند و ایجاد تقابل میان بانوان اقشار مختلف سبب تشخیص نادرست و غفلت از بسیاری توانمندی‌ها از سوی ایشان می‌شود که به یقین سودی برای توسعه کشور ندارد. احترام به جایگاه بانوان از اقشار مختلف و قدردانی از آنان که در هر شرایطی چه در منزل چه در جامعه دوشادوش همسران خود صبر و تلاش پیشه کرده‌اند می‌تواند گردش چرخ توسعه مملکت را روان‌تر کند.

بانوان چه شاغل چه خانه‌دار به لحاظ فیزیولوژیک، توانایی بسیاری در توجه به جزئیات دارند و به سبب ارتباط بیشتر میان دو نیم کره مغز، می‌توانند چند کار را به طور هم‌زمان انجام دهند، در توانایی‌های کلامی در مقایسه با مردان پیش‌ترند، نیاز و علاقه به روابط صمیمانه و عاطفی خود را بیشتر بروز می‌دهند و در بیان عواطف خود مهارت زیادی دارند، در همدلی و مهر ورزیدن قوی‌ترند و در نهایت، قدرت پذیرش غم و شادی بیشتر و در نتیجه واکنش‌های سنجیده‌تری دارند. بنابراین صرف زن بودن همان گونه که تاکنون ثابت کرده‌اند، می‌تواند از پس وظایف متعددی بر بیاید.

اینکه چرا برای زنان روزی تعیین شده است شاید در این فلسفه خلاصه می‌شود که خداوند خلقت بشر را با مرد آغاز کرد و با زن به کمال رسانید. نمونه‌های بارز این خلقت حضرت فاطمه زهرا^(س) و بانو زینب کبری^(س) هستند که دین مکرم اسلام به واسطه وجود پربرکتشان غایی و کافی شده است.

زن بودن به چه معناست؟ زن بودن فراتر از مؤنث بودن است. زنان انسان‌های پیچیده‌ای هستند و در عمل نشان داده‌اند که توانایی تمرکز و انجام هم‌زمان چندین فعالیت و مسئولیت را دارند اما از گذشته دور، جوامع مختلف درباره زنان و مردان تفکیک‌های مختلفی قائل شده‌اند که آن‌ها را به نقش‌های از پیش تعیین شده و کلیشه‌ای محدود کرده است. در فرهنگ عامه، کارهای خانه، فرزندآوری، بزرگ کردن و تربیت فرزندان و پذیرندگی جنسی برای همسر، وظیفه زنان شمرده شده است. در مقابل، مردان فعالیت‌های خارج از خانه، درآمدزایی و تأمین نیازهای خانواده را برعهده دارند.

هرچند این تقسیم‌بندی‌های جنسیتی هنوز هم در میان اقشار مختلف طرف‌دار دارد، این روزها شاهد تعدیل این نقش‌ها هستیم زیرا در شیوه زندگی نوین، نمی‌توان با قرار دادن خط‌کشی میان زن و مرد برای آن‌ها وظایف مطلق تعیین کرد. چه بسیار زنان سرپرست خانوار که اکنون با رشادت و سرافرازی، هم به امور خانه و تربیت و پرورش فرزندان و هم به تأمین مایحتاج مالی آن‌ها می‌پردازند.

از نظر آنا تومی، زن بودن با توانایی زایش همراه است و ریشه «زن» زندگی و زاییدن یکی است اما این توانایی خدادادی با توجه به توانایی‌های چندبعدی زنان هرگز نباید به مانع و هدفی برای جلوگیری از رشد اجتماعی و فردی آنان تبدیل شود. فرزندپروری و مولد بودن، خود، نشانه‌ای از پویایی و توانایی